

Hangjongeren en graffiti in beeld

AUTEUR Gabry VanderVeen

FOTOGRAFIE Pellemans, Sajtos, Chu en Trumpie

Criminologische onderzoeken naar de samenhang tussen omgevingskenmerken en angst voor criminaliteit zijn gebaseerd op vragenlijsten. Mensen die meedoen aan zo'n onderzoek reageren op woorden, maar waar denken mensen écht aan? En denkt iedereen aan hetzelfde?

Omgeving is van grote invloed op het welbevinden van mensen en het gedrag dat zij vertonen. Criminologisch onderzoek richt zich in dat kader op de invloed van omgevingskenmerken op de mate waarin criminaliteit gepleegd wordt. Ook richt het zich op de mate waarin mensen beducht zijn op mogelijk gevaar, zich onveilig voelen, bepaalde plekken vermijden en bang zijn om slachtoffer te worden van criminaliteit. In onderzoek naar overlast en onveiligheidsbeleving worden deze omgevingskenmerken vaak onderverdeeld in sociale en fysieke 'incivilities', of onbetamelijkheden. Sociale onbetamelijkheden verwijzen naar gedragingen en groepen in een (verstedelijkte) samenleving die als 'eng' of 'onprettig' worden ervaren. Voorbeelden zijn de aanwezigheid van drugsverslaafden of groepjes jongeren of een bedelaar die je benadert. Fysieke onbetamelijkheden zijn gedragingen of de aanwezigheid van anderen, zoals dichtgetimmerde huizen, troep op straat, graffiti, vernielde telefooncellen en bushaltes. In dit stuk staan groepjes hangjongeren en graffiti centraal.

In veel studies wordt de samenhang tussen overlast (in de zin van fysieke en sociale onbetamelijkheden) en angst voor criminaliteit aangetoond. Uit een inventarisatie van criminologische studies blijkt dat onderzoek naar overlast nauwelijks oog heeft voor de enorme variatie binnen één vorm van overlast. Zo maakt onderzoek naar bijvoorbeeld graffiti als vorm van overlast, nauwelijks onderscheid tussen verschillende soorten en de locatie van graffiti. Graffiti, als teken van verloederende, leidt volgens onderzoek tot meer en sterker normovertredend gedrag. Maar geldt dit voor elke vorm van graffiti? In de studies wordt gesteld dat incivilities tekenen zijn van verval. Mensen krijgen het gevoel

dat zijzelf noch de overheid, controle heeft. Mensen die in een verloederde buurt wonen - met veel graffiti, afval op straat en hangjongeren - zijn banger om slachtoffer te worden. Dit wordt vaak verklaard door te wijzen op gebrekkige informele controle, weinig ervaren sociale steun en vermijdingsgedrag vanwege onveiligheidsgevoelens. Is dit ook wat mensen zelf aangeven wanneer zij denken aan graffiti en groepjes hangjongeren?

In onderzoeken worden de verschillende vormen van overlast niet verder geïncrimineerd of verfijnd.

Vragenlijsten: just words

De meeste studies die angst en onveiligheidsbeleving koppelen aan overlast of incivilities zijn gebaseerd op vragenlijsten; er wordt gevraagd wat mensen aan problemen of overlast ervaren. In de periodieke afnamen van de Veiligheidsmonitor krijgen mensen een lijst met problemen voorgelegd, zoals bekladding van muren en/of gebouwen of overlast door groepen jongeren. Niet duidelijk is waar mensen precies aan denken wanneer zij op een dergelijke vraag antwoorden. Aan welke soorten (en plekken van) graffiti denken mensen bij de term 'bekladding'? Welke vorm van bekladding is meer of minder gewenst? En spreken mensen dan vaker over angst of over vermijdingsgedrag? Aan welke groepen jongeren denken mensen en denkt iedereen aan dezelfde? Is de ene groep jongeren meer overlastgevend dan de andere? Deze vragen zijn nauwelijks onderzocht. In de meeste onderzoeken worden de verschillende vormen van overlast, zoals 'hangjongeren' en 'graffiti' niet verder geïncrimineerd of verfijnd; er wordt bijvoorbeeld geen onderscheid gemaakt tussen tags en pieces, tussen krabbels en meer artistieke werken.

C. Pellemans (foto 1), J. Sajtos (foto 2), L. Chu (foto 3) en F. Trumpie (foto 4)

Wij hebben geprobeerd de verschillende vormen van overlast of onbetamelijkheden in verschillende studies verder in kaart te brengen. We hebben mensen niet gewoon gevraagd naar overlast, maar we hebben ze verschillende foto's voorgelegd van één specifieke vorm van overlast. Derdejaarsstudenten criminologie hebben veertig kwalitatieve interviews gehouden met drie verschillende beroepsgroepen; kappers, makelaars en huisartsen. Allen zijn gevestigd in Almere. Deze groepen hebben veel te maken met de bewoners van buurt(en) waarin zij werkzaam zijn en bezitten hierover vaak specifieke kennis. Naast vragen over de respondent en de onderneming werd, analoog aan de Veiligheidsmonitoren, een lijst voorgelegd met mogelijke problemen (misdrijven en vormen van overlast). Geïnterviewden konden aangeven hoe vaak dit voorkwam in de buurt waar zij werkten. Vervolgens werd de respondenten diverse series van elk vier foto's voorgelegd, met daarop verschillende beelden van 'bekladding van muren en/of gebouwen' en 'samenscholen/ rondhangen van jongeren'. De interviewer liet open waar en wanneer de foto was gemaakt. Gevraagd werd welke foto het best liet zien waar de geïnterviewde aan dacht bij het genoemde probleem.

Graffiti: bekladding én kunst

De geïnterviewden konden uit vier foto's van 'bekladding' kiezen. De twee foto's van tags, de snel gemaakte krabbels, werden door de overgrote meerderheid (90%) aangewezen als graffiti die het meest op 'bekladding' lijkt. De ene foto liet tags in de vorm van handtekeningen in meerdere heldere kleuren zien en was duidelijk buiten genomen. De andere foto liet voornamelijk zwarte teksten zien, zoals "FUCK THE WORLD AND FUCK YOU TO" en "@\$\$Hol". Deze foto lijkt binnen of op een beschutte plek genomen te zijn. Op de foto zie je een lamp aan het plafond, een vloer van stoeptegels en twee witbakstenen muren. Ondanks de schuttingtaal was het niet foto 1, maar de foto met kleurige tags buiten die het meest (60%) gekozen werd.

Een van respondenten vertelt dat bekladding van muren en/of gebouwen heel veel voorkomt en dat veel winkeliers rolluiken voor hun winkelpanden hebben die ook vaak beklad worden. Ook worden in de buurt muurtjes, schuren en zelfs woonhuizen beklad. Zij kiest ook voor

de foto met de tags buiten, juist omdat de graffiti in het openbaar te zien is. Een makelaar zegt over de foto met tags buiten: 'dit is iets waar je dagelijks langs zou kunnen rijden, een geluidswal bij een station of zo. Dus de frequentie van de confrontatie is hoger'. Voor de geïnterviewden is van belang dat men zich in de openbare ruimte niet aan de graffiti kan onttrekken; 'iedereen moet er tegenaan kijken'. Foto 1 laat tags in een besloten ruimte zien 'waar je misschien niet altijd al te vaak komt'. 'Dit is toch al een vies hoekje en lelijk' en 'dat is in een kelder dus daar heeft niemand echt last van'.

De andere twee foto's presenteerden graffiti van een veel groter formaat en met meer kleuren: op de ene zijn vervlochten, gestileerde letters te zien, aangebracht met verschillende kleuren (foto 2). De andere foto liet een zogenoemde piece zien, een graffitiwerk waar veel tijd en aandacht aan is besteed, bestaande uit verschillende kleurige soorten fruit en een vrouw. Beide vormen van graffiti kregen waardering van de geïnterviewden; respondenten vonden de graffiti 'kunst', 'artistiek' en 'mooi', waar zij zich niet aan storen.

De foto's waarvan geïnterviewden moesten aangeven wat zij als 'bekladding' zien, riepen geen reacties op die duiden op angst of vermijdingsgedrag. Ook werd niet gerefereerd aan de (verschillende soorten) makers van de graffiti. Respondenten praatten allen in termen van 'mooi' en 'lelijk' en spraken hoogstens over ergernis. Soms bleken zij het moeilijk te vinden één foto aan te wijzen die volgens hen het beste paste bij hun idee van 'bekladding'. Ook koos niet iedereen voor dezelfde foto, hoewel wel overeenstemming was over welke twee foto's 'mooie' en welke twee 'lelijke' graffiti toonden.

Jongeren: sociaal of gezellig hangen?

Bij de foto's van 'rondhangende jongeren', vertelden de geïnterviewden veel meer over onveiligheidsgevoelens en vermijdingsgedrag. Ook waren respondenten het minder eens over welke van de vier foto's het beste 'samenscholen en rondhangen van jongeren op straat' liet zien. Drie foto's waren 's avonds genomen (in het donker). Op twee foto's staan groepjes jongens met een blanke huid, op de twee andere jongens met een licht getinte huid en met donker getinte huid. Deze laatste (foto 3) werd het meest gekozen, door 18 respondenten omdat

die 'onprettiger overkomt dan de rest' en omdat daarop de jongeren op een bankje zitten en dus 'echt het hangen' laat zien. Ook wordt vaak een reden gegeven die niet direct uit de foto af te leiden valt. Zo wordt bijvoorbeeld gezegd: 'op de andere foto's hebben ze onderling afgesproken', 'de anderen zijn gewoon een bijeenkomst', 'deze hangen uit verveling, de rest is meer een gezellig samenzijn'. Opvallend is dat geen enkele respondent de huidskleur van de jongens expliciet noemt, hoewel een enkele respondent zich juist wil distantiëren van de (stereotype) beelden die leven in de maatschappij:

"Sowieso heb ik het idee dat het bij allochtonen veel eerder samscholen wordt genoemd dan bij mensen zoals jullie [...]. Mensen zien jullie als minder bedreigend. Deze foto [foto 3] vind ik echt niks kwaads hebben. Dit zijn gewoon jongens die lekker met elkaar zitten te kletsen. Voor hetzelfde geld zitten ze gewoon drugs te dealen daar. Maar dat weet je natuurlijk niet." (makelaar, vrouw, 28)

Daarna werd foto 4 aangewezen als foto die het beste hangjongeren liet zien. De respondenten gaven als reden dat het in het donker is bij een park; 'daar heb je niets te zoeken'. Ook de scooters werden veelvuldig genoemd, ook vanwege de geluidsoverlast. "Omdat ze met scootertjes zijn, dat vind ik altijd asootjes. Als ik aan hangjongeren denk, denk ik ook aan van die asootjes op van die scootertjes en starten en het lawaai." Anderen kozen deze foto juist expliciet niet omdat ze deze situatie (foto 5) 'ontspannen' vonden, als 'gewoon een bijeenkomst' en als 'gewoon een groepje dat 's avonds bij elkaar zit. Dat komt niet bedreigend over'. Een aantal geïnterviewden noemden impliciet dan wel expliciet etniciteit of huidskleur. Zo was een reactie:

"Dit [foto 4] zijn van die Friese plattelandstaferelen. Dat zie je echt altijd op het platteland van die jongeren die op scooters gezellig even bijpraten [...]." (makelaar, vrouw, 28)

Een andere geïnterviewde koos foto 4 vanwege de scooters, maar benadrukte tijdens het interview een aantal keer dat het in het multicultureel geworden Almere gaat om donkergekleurde jongens die 'altijd op scootertjes zitten' en die een meer intimiderende uitstraling hebben, bijvoorbeeld door te fluiten en te sissen als meisjes langslopen die dat dan toch wel ongemakkelijk vinden:

"Vaak doen ze helemaal niets, maar toch zijn daar heel veel mensen gewoon bang voor. Terwijl je dat in principe helemaal niet zou willen zijn. En dat ben ik ook niet hoor, ik loop er gewoon doorheen." (kapper, man, 44)

Ook andere geïnterviewden wijzen op angst, onveiligheidsgevoelens en vermijdingsgedrag van anderen (bijvoorbeeld een dochter) en van henzelf. Zo beargumenteerde een respondent de keuze voor de foto door hardop na te denken over voor wie zij 'liever even over zou steken'.

Woorden en beelden

Mensen letten op de locatie waar de graffiti op is aangebracht, en of het voor iedereen zichtbaar is. Niet elke vorm van bekladding of graffiti wordt als overlast ervaren. De vorm, het kleurgebruik en de plaats waar de graffiti op aangebracht is, zijn belangrijke factoren die maken dat mensen de ene vorm van graffiti wel als overlast ervaren, en de andere niet. In dit kleinschalige onderzoek leek daar redelijke consensus over te bestaan. Over de andere vormen van overlast die we onderzochten met

verschillende series foto's bestond minder consensus. Er is bijvoorbeeld veel meer variatie in de foto's waarvan mensen vinden dat deze het beste 'samscholen en rondhangen van jongeren op straat' laten zien. Onderzoek naar omgevingskenmerken en incivilities als hangjongeren, graffiti en angst voor criminaliteit, gebeurt vooral door middel van vragenlijsten. In die vragenlijsten wordt gewerkt met enkel woorden. De verschillende incivilities worden meestal niet verder verfijnd. In dergelijk vragenlijstonderzoek reageren mensen dus op woorden, maar we weten nauwelijks welke beelden deze woorden oproepen, en of over deze beelden consensus bestaat. Het kan dus heel goed zijn dat wat een vraag bij de ene persoon meet, iets anders meet bij een ander. Dit betekent dat de validiteit van zo'n vraag in het geding is, en daarmee het beleid dat op de bevindingen is gebaseerd. Studies waarin bijvoorbeeld gebruik gemaakt wordt van visuele stimuli geven hier meer duidelijkheid over. Immers, de ene graffiti is zeker de andere niet, en de ene groep hangjongeren wordt anders ervaren dan de andere. Ook de ene incivility is de andere niet. Foto's van hangjongeren roepen reacties op die verwijzen naar angst, onveiligheidsgevoelens en vermijdingsgedrag. We zijn niet bang voor graffiti, hoogstens voor de makers ervan.

Dr. Gabry Vanderveen is verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden en als associate lector Public Reassurance aan de Hogeschool INHolland. Zij doet onderzoek naar visuele data en methoden in de criminologie. Reacties zijn welkom op g.n.g.vanderveen@law.leidenuniv.nl

Literatuurselectie

- Brian, R. (2008). Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime – Isolating endogenous impacts. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 45, nr. 1, pp. 39-64.
- Ferrell, J. (1995). Urban graffiti - Crime, control and resistance. *Youth & Society* 27, nr. 1, pp. 73-92.
- Gomez, M.A. (1993). The writing on our walls: finding solutions through distinguishing graffiti art from graffiti vandalism. *University of Michigan Journal of Law Reform* 26, nr. 3, pp. 633-708.
- Halsey, M. & A. Young (2006). 'Our desires are ungovernable' - Writing graffiti in urban space. *Theoretical Criminology* 10, nr. 3, pp. 275-306.
- Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L. (2008). The Spreading of Disorder. *Science*, 322 (5908), 1681-1685.
- Lachmann, R. (1988). Graffiti as career and ideology. *American Journal of Sociology* 94, nr. 2, pp. 229-250.
- Robinson, J. B., Lawton, B. A., Taylor, R. B., & Perkins, D. D. (2003). Multilevel Longitudinal Impacts of Incivilities: Fear of Crime, Expected Safety, and Block Satisfaction. *Journal of Quantitative Criminology* 19, nr. 3, pp. 237-274.
- Vanderveen, G. (2008). Laat het zien! Het gebruik van foto's in interviews. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50, nr. 4, pp. 384-393.
- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows. *The Atlantic Monthly* (februari), 46-52.